

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕРЕЖІ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ХАРКІВЩИНІ В 1920 – 1930 РОКАХ

Гончарова О. С.

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна*

Державна політика коренізації, що провадилась в 1920-х – на початку 1930-х рр., сприяла національному і культурному відродженню національних меншин України. У її рамках, серед ряду заходів по реалізації прав національних меншин (створення відповідних сільрад, районів, квотування робочих місць, створення національних кооперативів, видання газет і книг національними мовами, діяльність культурно-освітніх і наукових установ тощо) велика увага приділялася створенню національної школи.

Під терміном «національна школа» розумілася загальноосвітня установа, викладання в якій здійснювалося мовою певної національної групи. Про те, що у суспільстві існував попит на такі навчальні заклади говорить той факт, що ще до проголошення політики коренізації в Харкові були відкриті 4 єврейські школи, в яких на кінець 1920 року навчалося 460 дітей і працювали 42 особи педагогічного персоналу [2, арк. 102], 5 польських із загальним числом учнів 217 осіб, 1 вірменська на 80 учнів [3, арк. 59]. Існування мережі національних шкіл вимагало створення системи органів, що могли б ефективно керувати їх роботою. У відповідності з «Положенням про організацію справи освіти національних меншин, які населяють територію УРСР» (10 серпня 1922 р.) первинною ланкою в справі організації освіти національних меншин було визначено Центральне Національне бюро Наркомосу, яке у своїй роботі спиралось на відповідні національні губернські бюро, національні відділи при губсоцосі, губполітосвіти та губвидави [11, с. 94–99]. На жаль, струнка організаційна структура керівництва органами народної освіти для національних меншин в більшості своїй так і не була впроваджена в життя. У другій половині 1922 року в Харківській окрузі було лише 3 штатних працівника.

Ситуація почала змінюватись лише після проголошення системи заходів, що отримали назву політика коренізації. Правовим підґрунтям для функціонування шкіл, у яких діти національних меншин навчалися своєю рідною мовою, став декрет РНК УСРР від 27 липня 1923 року «Про заходи в питанні українізації виховних і культурно-просвітніх установ» [9, с. 239–246]. Система освіти для національних меншин не відрізнялася від загальноприйнятої в УСРР. В її основі лежала початкова 4-річна школа, що здійснювала викладання на рідній мові відповідної національності. Крім того, для кожної національності утворюється в районних центрах, більш крупних містах та селищах міського типу 7-річні школи. Окрема національна школа створювалася в тих населених пунктах, де було не менше 20 дітей нацмен шкільного віку. При наявності необхідної кількості учнів у національних школах відкривалися національні класи, навчання в яких велось мовами відповідних національних груп [14, с. 99].

Створення мережі закладів національної освіти набуло ширшого розмаху в 1924–1925 роках. Цьому сприяло формування законодавчої бази, деяке збільшення державного фінансування, поживлення роботи Ради національних меншин Наркомату освіти, інших державних та радянських органів, що поступово накопичували досвід щодо утворення та організації діяльності національних учбових закладів. На початку 1925 року склалася досить широка мережа шкіл. За даними шкільного перепису, на 1 грудня 1925 року на Харківщині існували 605 чотирьохрічних шкіл, із яких: українських – 495 (53157 учнів), російських – 92 (10014 учнів), татарських – 1 (145 учнів), німецьких – 11 (9471 учень), українсько-російських – 6 (2126 учнів) та 96 семирічок, із яких: українських – 41 (20654 учнів), російських – 28 (15081 учень), єврейських – 3 (1323 учнів), польських – 1 (69 учнів), українсько-російських – 21 (10773 учнів), вірменських – 1 (253 учнів), російсько-єврейських – 1 (561 учень) [12, с. 12-13]. Крім того, в харківській школі «Металіст», де навчалося 25 латиських дітей. Для них було організовано клас, в якому

додатково проводилися уроки латиської мови, літератури та історії [10, с. 73]. У порівнянні з 1923 роком питома вага установ освіти, що вели навчання національними мовами зростає з 1,1 % до 1,9 % [13, с. 6]. Мережа національних шкіл на Харківщині збільшувалася і у наступні роки. Так, у 1926–1927 навчальному році у місті Харкові [1, арк. 146] та в німецьких селах Нестелівці й Наталівці Лозівського району [7, арк. 12] було відкрито німецькі школи; у 1928–1929 навчальному році організовано першу групу асирійської школи на 20 учнів [5, арк. 18 (зв)].

Збільшення кількості національних шкіл не змогло повністю задовольнити потреби в них населення Харківщини. Єврейські діти шкільного віку (8–14 років) були забезпечені школою на 87 %, поляки на 29 %, вірмени на 81 %, татари на 84 %, німці на 58 %. Зовсім не існувало шкіл чи національних класів, де викладання здійснювалося б мовами нечисельних національностей: болгар, білорусів, греків та інших [6, арк. 252–253]. З огляду на це, Президія Харківського окружного виконкому, розглянувши доповідь Рубінштейна про стан роботи серед національних меншин, змушена була констатувати поруч із значними досягненнями і ряд недоліків, до яких було віднесено незадоволення сільського нацменнаселення мережею семирічок, та 4-річок, недостатнє охоплення дітей нацмен школою з викладанням рідною мовою [5, арк. 2].

Однак, втілити це рішення в життя так і не вдалося. Запровадження навчання дітей національних меншин їх рідною мовою натрапило на ще більші труднощі, ніж це мало місце серед дітей української людності. Відчутним був брак учительських кадрів. Жодна школа національних меншин не була достатньою мірою забезпечена педагогічними кадрами. Налагодження роботи цих шкіл гальмувалося відсутністю придатних шкільних приміщень. Всі вони були розташовані в непристосованих для занять будівлях. У зимовий час відвідування шкіл погіршувалося у зв'язку з відсутністю в учнів теплої одягу та взуття, а приміщення не опалювалися. В особливо холодні місяці заняття зовсім припинялися [4, арк. 95-96]. Нераціональним було й територіальне розташування шкіл. Так, всі три єврейські школи були розташовані в одному, центральному, районі міста, а дві з них навіть на одній вулиці (Рибній) [2, арк. 25], що утруднювало відвідування школи дітьми, які мешкали у віддалених районах міста. Не було враховано й проблему асиміляції, внаслідок чого інспектори народної освіти стикалися з протидією як з боку батьків, так і з боку вчителів щодо запровадження національних мов у навчальний процес. Небажання вчити дітей національною мовою мотивувалося не лише відсутністю технічного забезпечення шкільної реформи, а й перспективою штучного обмеження можливості дітей у подальшому продовжувати освіту, займати відповідне місце у суспільстві. Ситуація, що склалася, змусила Народний комісаріат освіти звернутися до всіх окружних інспектур освіти з обіжником, в якому пропонувалося переглянути мережу шкіл національних меншин і відшукати можливості для відкриття другого концентру цих шкіл, а якщо відкрити його неможливо, то при бажанні учня продовжити освіту в українській чи російській школі, створювати учням сприятливі умови [8, с. 19].

Однак і це рішення залишилося лише на папері через те, що історія існування шкіл національних меншин виявилася недовгою. З початку 1930-х років їх роботі приділяється все менше уваги, а відповідно до постанови Пленуму ЦК КП(б)У (квітень 1938 року) «Про реорганізацію національних шкіл на Україні», навчальні заклади національних меншин оголошувалися осередками буржуазно-націоналістичного впливу на дітей, тому вони закривалися, а учні переводилися в українські та російські школи.

Таким чином в наслідок впровадження політики коренізації, що була направлена на сприяння розвитку шкільної освіти мовами національних меншин, в 1920-х – на початку 1930-х рр. на Харківщині була створена розгалужена мережа національних шкіл. Не підлягає сумніву загальне позитивне значення їх розвитку. Але, на жаль, їх створення не було забезпечено професійними кадрами та матеріальними ресурсами. В результаті воно фактично проходило лише у системі початкової освіти. Отримавши освіту в чотирьохрічній національній школі, учень не мав можливості продовжити її своєю рідною мовою. Такий

стан справ робив початкову школу, в якій навчання велося рідною мовою учнів, малопривабливою. Подолати ці недоліки так і не вдалося через зменшення уваги державних органів до цього питання на початку 1930-х років, а наприкінці 1930-х років, у рамках згортання політики коренізації вони були взагалі ліквідовані.

Література:

1. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО), ф. Р-408, оп. 2, спр. 1118.
2. ДАХО, ф. Р-820, оп. 1, спр. 156. 14,
3. ДАХО, ф. Р-820, оп. 1, спр. 158.
4. ДАХО, ф. Р-820, оп. 1, спр. 36.
5. ДАХО, ф. Р-845, оп. 2, спр. 613.
6. ДАХО, ф. Р-845, оп. 3, спр. 1205.
7. ДАХО, ф. Р-845, оп. 3, спр. 1970.
8. До всіх окрінспектур народосвіти. Обіжчик. 28.09.1925 № 402. Про утворення старшого концентру шкіл нацменшостей. *Бюлетень народного комісаріату освіти УСРР*. 1925. № 9 (14). С. 19.
9. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення партії і радянського уряду. 1917-1959 рр. Зб. док. Т.1.: 1917 – червень 1941. К.:Держполітвидав, 1959. 883 с.
10. Народное просвещение на Украине. Харьков: Червоний шлях, 1924. 216 с.
11. Положення про організацію справи освіти національних меншин, які населяють територію УРСР. 10 серпня 1022 р. *Український історичний журнал*. 1990. № 8. С. 94–99.
12. Статистика України. Народна освіта України. Установи соціального виховання на 1 грудня 1925 р. Харків: Центральне статистичне управління, 1927. 80 с.
13. Тезиси к докладам 2-й сессии Харьковского окрисполкома. *Бюлетень Харківського окружного Виконавчого комітету Ради робітничих, селянських і Червоноармійських депутатів*. 1925. № 2. С. 1–6.
14. Чирко Б. В. Національні меншини в Україні (20-30 роки ХХ століття). К.: Асоціація «Україно», 1995. 215 с.

ІНТЕРЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА СПЕЦИФІКА ЦІННІСНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Доброносова Ю.Д.

Національний транспортний університет, Київ, Україна

Перед викликами часів війни сучасні українські філософи дедалі частіше замислюються не лише над актуальною проблематикою філософського дискурсу, але й над трансформаціями способу філософування. Гранична ситуація загрози існуванню українському життєсвіту увиразнює запити щодо екзистенціальних засад культуротворчості, втіленої у самореалізації особистості, життя котрої також є загроженим. *Актуальність* осмислення особливостей людського способу присутності в світі може бути конкретизована у спрямуванні на досягнення різних аспектів ціннісної самореалізації. Огляд найновіших публікацій і діалогів українських філософів щодо трансформацій філософського дискурсу засвідчує, що питання пошуку релевантного способу філософування пов'язане із актуалізацією комунікативного потенціалу філософського дискурсу та спроможністю філософії бути «спільним, дискурсивним зусиллям прояснення щодо нашого загального теоретичного і практичного світо- і саморозуміння та поняттєвих розрізень, які тримають це розуміння» [13, с. 11]. Під час круглих столів часопису «Філософська думка» [3; 4] часто поставала проблематика екзистенціальних і ціннісних викликів часів війни. Серед найновіших публікацій українських філософів цінними